

KHU VỰC KINH TẾ BẤT HỢP PHÁP, KINH TẾ NGẦM Ở VIỆT NAM: Đề xuất phương pháp đo lường phù hợp chuẩn mực tài khoản quốc gia

ThS. Nguyễn Thị Vân*

Ở bất kỳ nền kinh tế nào, sự tồn tại của khu vực kinh tế bất hợp pháp, kinh tế ngầm và kinh tế hợp pháp đều là kết quả của quá trình vận động và phát triển kinh tế - xã hội. Trong khi kinh tế hợp pháp giống như “cỗ xe đẩy” để thúc đẩy nền kinh tế, từ đó cải thiện đời sống của người lao động, thì kinh tế bất hợp pháp và kinh tế ngầm giống như “cỗ xe ngược”, không chỉ tác động tiêu cực tới kinh tế hợp pháp mà còn ảnh hưởng tới việc làm và thu nhập của người lao động. Để quản lý được khu vực kinh tế bất hợp pháp và kinh tế ngầm, cần thiết phải đo lường được quy mô của khu vực này, từ đó những chính sách điều hành, quản lý mới sát thực và hiệu quả. Nếu không tiến hành đo lường khu vực này, có thể nền kinh tế hợp pháp và các nguồn lực của nhà nước sẽ bị ảnh hưởng như xói mòn cơ sở thuế; méo mó cạnh tranh; ảnh hưởng tới nguồn lực để tổ chức điều hành quản lý nhà nước, tăng trưởng kinh tế và lao động việc làm hợp pháp...

1. Đề xuất khái niệm

Thách thức và khó khăn lớn nhất của việc thu thập thông tin từ hoạt động kinh tế bất

**Vụ Hệ thống Tài khoản quốc gia, Tổng cục Thống kê*

hợp pháp và kinh tế ngầm là do chủ thể các hoạt động này luôn có hành vi giấu diếm có chủ đích, không để lộ diện để thực hiện thống kê. Đo lường các hoạt động kinh tế bất hợp pháp và kinh tế ngầm theo các phương pháp chuẩn mực thống kê quốc tế đã được khuyến nghị từ năm 1993 (SNA 1993). Để tiến hành nghiên cứu thực nghiệm, đã có một số tổ chức quốc tế như OECD, Cơ quan Thống kê Châu Âu, Quỹ Tiền tệ quốc tế tiến hành nghiên cứu, đề xuất những vấn đề cơ bản để đo lường được khu vực này như: khái niệm, xác định phạm vi và giới thiệu một số phương pháp tính để các quốc gia trên thế giới tham khảo.

Theo OECD (2002), hoạt động kinh tế bất hợp pháp (Illegal) bao gồm: Các hoạt động kinh tế bị pháp luật cấm; các hoạt động kinh tế không bị pháp luật cấm nhưng hoạt động trái phép hoặc hoạt động khi chưa được cấp phép.

Hoạt động kinh tế ngầm (Underground) bao gồm: các hoạt động kinh tế hợp pháp nhưng bị giấu diếm một cách có chủ ý nhằm tránh phải nộp thuế (thuế thu nhập, thuế giá trị gia tăng...), tránh phải đóng góp bảo hiểm

➤➤➤ NGHIÊN CỨU • TRAO ĐỔI

xã hội, tránh phải đáp ứng các chuẩn mực xã hội (mức lương tối thiểu, số giờ làm việc tối đa, điều kiện về sức khỏe,...) và tránh phải đáp ứng các thủ tục pháp lý hành chính như việc thực hiện báo cáo tài chính, báo cáo thống kê.

Hướng dẫn quốc tế dẫn chiếu tại đoạn 6.43, SNA 2008 xác định hai loại hoạt động sản xuất bất hợp pháp, bao gồm: Hoạt động sản xuất hàng hóa và dịch vụ mà luật pháp cấm bán, phân phối hoặc sở hữu; Các hoạt động sản xuất thường hợp pháp nhưng trở nên bất hợp pháp khi được thực hiện sản xuất trái phép.

Trong khuôn khổ pháp luật ở Việt Nam chưa đề cập rõ ràng về khái niệm kinh tế bất hợp pháp và kinh tế ngầm. Tuy vậy, Điều 8 Bộ luật Hình sự năm 2015 (sửa đổi, bổ sung năm 2017) có quy định khái niệm phạm tội kinh tế, có nội hàm gần với kinh tế bất hợp pháp, cụ thể: “Tội phạm kinh tế là tội phạm gây ra nguy hại cho sự ổn định và phát triển của nền kinh tế, gây ra thiệt hại cho đất nước, tổ chức, cá nhân do vi phạm pháp luật về quản lý”.

Luật Doanh nghiệp 2020 quy định doanh nghiệp được tự do kinh doanh, trừ các hoạt động bị cấm bao gồm: Hoạt động kinh doanh dưới hình thức doanh nghiệp mà không đăng ký hoặc tiếp tục kinh doanh khi đã bị thu hồi Giấy chứng nhận đăng ký doanh nghiệp hoặc doanh nghiệp đang bị tạm dừng hoạt động kinh doanh; Kê khai không trung thực, không chính xác nội dung hồ sơ đăng ký doanh nghiệp và nội dung hồ sơ đăng ký thay đổi nội dung đăng ký doanh nghiệp; Kê khai khống vốn điều lệ, không góp đủ số vốn điều lệ như đã đăng ký; cố ý định giá tài sản góp vốn không đúng giá trị; Kinh doanh các

ngành, nghề cấm đầu tư kinh doanh; kinh doanh ngành, nghề chưa được tiếp cận thị trường đối với nhà đầu tư nước ngoài; kinh doanh ngành, nghề đầu tư kinh doanh có điều kiện khi chưa đủ điều kiện kinh doanh theo quy định của pháp luật hoặc không bảo đảm duy trì đủ điều kiện đầu tư kinh doanh trong quá trình hoạt động; Lừa đảo, rửa tiền. Có thể hiểu, những hoạt động kinh doanh mà Luật Doanh nghiệp 2020 cấm được xem xét là hoạt động kinh doanh bất hợp pháp nếu bị xử lý hình sự và hoạt động ngầm nếu bị xử phạt hành chính.

Từ nền tảng lý luận quốc tế và cơ sở pháp lý hiện hành ở Việt Nam, có thể đề xuất khái niệm về khu vực kinh tế bất hợp pháp và khu vực kinh tế ngầm:

Hoạt động kinh tế bất hợp pháp là các hoạt động kinh tế bị pháp luật cấm; các hoạt động kinh tế không bị pháp luật cấm nhưng hoạt động trái phép, hoặc chưa được cấp phép hoạt động.

Hoạt động kinh tế ngầm là các hoạt động kinh tế hợp pháp nhưng bị giấu diếm một cách có chủ ý nhằm tránh phải nộp thuế (thuế thu nhập, thuế giá trị gia tăng...), tránh phải đóng góp bảo hiểm xã hội, tránh phải đáp ứng các chuẩn mực xã hội (mức lương tối thiểu, số giờ làm việc tối đa, điều kiện về sức khỏe,...) và tránh phải đáp ứng các thủ tục pháp lý hành chính như việc thực hiện báo cáo tài chính, báo cáo thống kê.

Khu vực kinh tế bất hợp pháp là khu vực bao gồm các cơ sở có hoạt động kinh tế bị pháp luật cấm; các cơ sở có hoạt động kinh tế không bị pháp luật cấm nhưng hoạt động trái phép, hoặc chưa được cấp phép hoạt động.

Khu vực kinh tế ngầm là khu vực bao gồm các cơ sở hoạt động kinh tế hợp pháp nhưng bị giấu diếm một cách có chủ ý nhằm tránh phải nộp thuế (thuế thu nhập, thuế giá trị gia tăng...), tránh phải đóng góp bảo hiểm xã hội, tránh phải đáp ứng các chuẩn mực xã hội (mức lương tối thiểu, số giờ làm việc tối đa, điều kiện về sức khỏe,...) và tránh phải đáp ứng các thủ tục pháp lý hành chính như việc thực hiện báo cáo tài chính, báo cáo thống kê.

Một điểm lưu ý, để xem xét một hoạt động là hợp pháp, bất hợp pháp hay ngầm, trước tiên giao dịch liên quan đến hoạt động đó phải là giao dịch kinh tế, tức là giao dịch phải được các chủ thể thực hiện tự nguyện hoặc không bị ép buộc. Các hoạt động như trộm, cắp tài sản... mà một bên thực hiện một cách có chủ ý, một bên bị mất mát tài sản kinh tế do bị ép buộc, bị đánh cắp hoặc không do ý chí chủ quan của chủ sở hữu sẽ không được xem là giao dịch kinh tế trong thống kê tài khoản quốc gia.

2. Phạm vi

Về phạm vi sản xuất, đoạn 6.45 SNA 2008 quy định hoạt động sản xuất kinh doanh bất hợp pháp được tính trong phạm vi sản xuất của tài khoản quốc gia với điều kiện đó là các quy trình sản xuất chính có đầu ra bao gồm hàng hóa hoặc dịch vụ có nhu cầu tiêu thụ trên thị trường.

Đoạn 19.35 SNA 2008 nêu thống kê tài khoản quốc gia khuyến nghị rằng toàn bộ hoạt động kinh tế trong phạm vi sản xuất tài khoản quốc gia phải được đo lường một cách đầy đủ, toàn diện. Điều này được gọi là "tính đầy đủ" phạm vi của các tài khoản quốc gia. Nghĩa là, các hoạt động bất hợp pháp, ngầm, phi chính thức chưa được quan sát cũng cần

phải được đo lường đầy đủ. Về nguyên tắc, đối với tài khoản quốc gia, thu nhập của tất cả lao động làm việc trong khu vực kinh tế bất hợp pháp và khu vực kinh tế ngầm nên tính trong thu nhập của người lao động hoặc thu nhập hỗn hợp.

Ngoài ra, đoạn 6.45 SNA 2008 quy định các giao dịch trong đó hàng hóa hoặc dịch vụ bất hợp pháp được mua và bán cần được tính trong phạm vi tài khoản quốc gia không chỉ đảm bảo tính đầy đủ của các hoạt động sản xuất và tiêu dùng mà còn để hạn chế sự mất cân bằng, hoặc lỗi sai sót xuất hiện ở các tài khoản khác, ví dụ: tài khoản thu nhập do hoạt động bất hợp pháp tạo ra từ sản xuất. Việc không tính các giao dịch bất hợp pháp có thể dẫn đến các sai sót trong các tài khoản nếu các hoạt động được ghi lại trong tài khoản tài chính và các tài khoản khác, nhưng lại không được ghi chép trong tài khoản sản xuất và thu nhập.

Phạm vi khu vực kinh tế bất hợp pháp và khu vực kinh tế ngầm có thể được xác định theo 2 tiêu chí chủ yếu sau:

Điều kiện cần: bao gồm các cơ sở có hoạt động kinh tế được các chủ thể thực hiện tự nguyện, không bị ép buộc.

Nếu hoạt động do cơ sở đó thực hiện đáp ứng đầy đủ tính chất vi phạm pháp luật, có thể sắp xếp cơ sở đó vào khu vực kinh tế bất hợp pháp. Nếu cơ sở đó có hoạt động hợp pháp nhưng thực hiện giấu diếm, có chủ ý nhằm mục đích trốn tránh nghĩa vụ nộp thuế và các trách nhiệm bảo hiểm xã hội và các trách nhiệm khác do nhà nước quy định để quản lý sẽ sắp xếp vào khu vực kinh tế ngầm.

Ngoài ra, có thể căn cứ theo các quy định tại các bộ luật, luật, nghị định... để xác định hành vi bất hợp pháp hay chỉ là hành vi trốn tránh các trách nhiệm. Chẳng hạn, xác định

➤➤➤ NGHIÊN CỨU • TRAO ĐỔI

các hoạt động kinh tế bất hợp pháp theo quy định về các loại tội phạm kinh tế theo Bộ luật hình sự 2015, bao gồm: Tội phạm kinh tế trong lĩnh vực sản xuất, kinh doanh thương mại: Tội buôn lậu (Điều 188); Tội vận chuyển trái phép hàng hóa, tiền tệ qua biên giới (Điều 189); Tội sản xuất, buôn bán hàng cấm (Điều 190); Tội tàng trữ, vận chuyển hàng cấm (Điều 191); Tội sản xuất, buôn bán hàng giả (Điều 192); Tội sản xuất, buôn bán hàng giả là lương thực, thực phẩm, phụ gia thực phẩm (Điều 193); Tội sản xuất, buôn bán hàng giả là thuốc chữa bệnh, thuốc phòng bệnh (Điều 194); Tội sản xuất, buôn bán hàng giả là thức ăn dùng để chăn nuôi, phân bón, thuốc thú y, thuốc bảo vệ thực vật, giống cây trồng, giống vật nuôi (Điều 195); Tội đầu cơ (Điều 196); Tội quảng cáo gian dối (Điều 197); Tội lừa dối khách hàng (Điều 198); Tội vi phạm quy định về cung ứng điện (Điều 199).

Tội phạm kinh tế trong lĩnh vực thuế, tài chính, ngân hàng, chứng khoán, bảo hiểm: Tội trốn thuế (Điều 200); Tội cho vay lãi nặng trong giao dịch dân sự (Điều 201); Tội vi phạm quy định về hoạt động ngân hàng, hoạt động khác liên quan đến hoạt động ngân hàng (Điều 206); Tội làm, tàng trữ, vận chuyển, lưu hành công cụ chuyển nhượng giả hoặc các giấy tờ có giá giả khác (Điều 208); Tội thao túng thị trường chứng khoán (Điều 211); Tội gian lận trong kinh doanh bảo hiểm (Điều 213); Tội gian lận bảo hiểm xã hội, bảo hiểm thất nghiệp (Điều 214); Tội gian lận bảo hiểm y tế (Điều 215); Tội trốn đóng bảo hiểm xã hội, bảo hiểm y tế, bảo hiểm thất nghiệp cho người lao động (Điều 216). Các tội phạm kinh tế khác xâm phạm đến trật tự quản lý kinh tế: Tội vi phạm quy định về khai thác, bảo vệ rừng và lâm sản (Điều 232); Tội vi phạm quy định về quản lý rừng (Điều 233);

Tội vi phạm quy định về bảo vệ động vật hoang dã (Điều 234). Từ các tội vi phạm pháp luật, có thể xác định hoạt động và để sắp xếp các chủ thể thực hiện hoạt động vào khu vực kinh tế bất hợp pháp hay khu vực kinh tế ngầm.

3. Phương pháp đo lường

Trên thế giới, có nhiều phương pháp ước lượng cho khu vực kinh tế bất hợp pháp và kinh tế ngầm được sử dụng như: phương pháp đầu vào lao động, phương pháp sử dụng, phương pháp thu nhập, phương pháp cân bằng luồng sản phẩm, phương pháp ước lượng mô hình định lượng. Do nguồn thông tin về khu vực này ở Việt Nam chưa được xây dựng hệ thống, đầy đủ về phạm vi không gian và đảm bảo chuỗi thời gian nên không thể áp dụng được một số phương pháp, đặc biệt là phương pháp ước lượng dựa vào mô hình. Đối với ước tính khu vực kinh tế ngầm, kinh tế bất hợp pháp, phương pháp cân bằng luồng sản phẩm là lựa chọn có tính khả thi nhất không chỉ phù hợp về phương pháp luận về thống kê tài khoản quốc gia mà Việt Nam đang áp dụng đồng thời khả thi về các nguồn thông tin sẵn có.

Năm 2018, Cơ quan Thống kê Châu Âu (viết tắt là Eurostat) biên soạn cuốn "Sổ tay biên soạn thống kê hoạt động kinh tế bất hợp pháp trong hệ thống tài khoản quốc gia và cân cân thanh toán", đưa ra định nghĩa về hoạt động kinh tế bất hợp pháp phù hợp tài khoản quốc gia và thống kê thanh toán quốc tế ở châu Âu.

Phương pháp luận tiêu biểu trình bày trong cuốn Sổ tay dựa trên nguyên lý "hạch toán cân bằng" giữa nguồn và sử dụng của một sản phẩm hoặc dịch vụ trong nền kinh tế. Hay còn gọi là phương pháp "cân bằng luồng sản phẩm".

Biểu 1. Phương pháp đo lường và nguồn thông tin tính toán thử nghiệm giá trị nhập khẩu bất hợp pháp, ngấm thuốc lá điều tại Việt Nam

Chỉ tiêu	Phương pháp tính	Nguồn thông tin	
Giá trị sản xuất trong nước	= sản lượng sản xuất trong nước * giá thuốc lá bao	Sản lượng sản xuất trong nước	Niên giám thống kê 2020
		Giá thuốc lá bao	Dữ liệu của WHO hoặc dữ liệu từ Điều tra Giá
Kim ngạch nhập khẩu chính thức (Giá FOB) theo UNCOMTRADE			- UNCOMTRADE - Số liệu thống kê xuất nhập khẩu từ Tổng cục Hải quan
Tiêu dùng cuối cùng hộ gia đình các sản phẩm thuốc lá điều	= Ước tính suy rộng theo quyền số trong 12 tháng ở phạm vi cả nước	Chi tiêu sản phẩm thuốc lá thuốc láo/tháng*12 tháng* quyền số	Khảo sát mức sống hộ dân cư 2020
Xuất khẩu sản phẩm thuốc lá điều	= kim ngạch xuất khẩu	- UNCOMTRADE - Số liệu thống kê xuất nhập khẩu từ Tổng cục Hải quan - Công ty Vinataba	

(ii) Phương pháp luận cân bằng luồng sản phẩm bia, rượu

Quy trình tính toán thử nghiệm hoạt động nhập khẩu bia, rượu bất hợp pháp và ngấm vào Việt Nam tương tự quy trình tính toán cho sản phẩm thuốc lá.

Theo đó, giả định, sản phẩm bia, rượu được sản xuất và nhập khẩu chủ yếu phục vụ tiêu dùng cuối cùng của hộ gia đình và xuất khẩu; tiêu dùng trung gian không đáng kể.

Cân bằng luồng sản phẩm bia, rượu:

Sản xuất trong nước + nhập khẩu chính thức + nhập khẩu bất hợp pháp, ngấm = Tiêu dùng cuối cùng + thay đổi tồn kho trong kỳ + xuất khẩu

Biểu 2 tổng hợp phương pháp đo lường và nguồn thông tin tính toán thử nghiệm sản lượng nhập khẩu bia, rượu các loại bất hợp pháp và ngấm theo phương pháp cân bằng luồng sản phẩm năm 2020 vào Việt Nam.

5. Kết luận

Việt Nam là một nước đang phát triển có mức độ hội nhập với các nước trên thế giới ngày càng sâu rộng, chính điều đó một mặt dẫn đến gia tăng các hoạt động kinh tế chính thức nhưng cũng kéo theo hệ lụy là sự xuất hiện với quy mô lớn hơn, mức độ ngày càng tinh vi của hoạt động kinh tế ngấm và kinh tế bất hợp pháp làm ảnh hưởng sự phát triển bền vững về kinh tế và xã hội. Khu vực kinh tế bất hợp pháp và khu vực kinh tế ngấm khiến cho ngân sách Việt Nam bị thất thu mà đáng lẽ ra nguồn thu đó có thể được sử dụng để giải quyết một số vấn đề phát triển cấp bách của đất nước. Đại dịch COVID-19 diễn ra đã làm nổi bật những rủi ro do hoạt động bất hợp pháp và hoạt động ngấm không được kiểm soát. Việc giảm thiểu quy mô và ảnh hưởng của hoạt động này tới kinh tế chính thức của Việt Nam là rất cần thiết. Từ nghiên cứu các tài liệu quốc tế và thực trạng tại Việt Nam, có thể đề xuất khái niệm:

Biểu 2. Phương pháp đo lường và nguồn thông tin tính toán thử nghiệm sản lượng nhập khẩu bia, rượu các loại bất hợp pháp và ngầm

ĐVT: Triệu USD

Chỉ tiêu	Phương pháp tính	Nguồn thông tin	
Sản lượng sản xuất bia các loại, rượu các loại	= Sản lượng sản xuất bia các loại, rượu các loại	- Niên giám thống kê - Điều tra	
Sản lượng xuất khẩu, nhập khẩu bia các loại, rượu các loại	= Sản lượng xuất khẩu, nhập khẩu bia các loại, rượu các loại	- UNCOMTRADE - Số liệu thống kê xuất nhập khẩu từ Tổng cục Hải quan	
Sản lượng tiêu dùng trung gian bia các loại, rượu các loại	= Sản lượng tiêu dùng trung gian bia các loại, rượu các loại; Trong trường hợp không có dữ liệu, có thể ước tính theo tỷ lệ tiêu dùng trung gian/sản xuất trong nước.	- Điều tra - Bảng SUT	
Thay đổi tồn kho bia các loại, rượu các loại	= Thay đổi tồn kho trong kỳ bia các loại, rượu các loại	Điều tra	
Sản lượng tiêu dùng cuối cùng hộ gia đình các sản phẩm thuốc lá thuốc lào	= Ước tính suy rộng theo quyền số của hộ gia đình trong 12 tháng ở phạm vi cả nước	Sản lượng bia các loại, rượu các loại tiêu dùng của hộ gia đình/tháng*12 tháng* quyền số	Khảo sát mức sống hộ dân cư

Hoạt động kinh tế bất hợp pháp là các hoạt động kinh tế bị pháp luật cấm; các hoạt động kinh tế không bị pháp luật cấm nhưng hoạt động trái phép, hoặc chưa được cấp phép hoạt động.

Hoạt động kinh tế ngầm là các hoạt động kinh tế hợp pháp nhưng bị giấu diếm một cách có chủ ý nhằm tránh phải nộp thuế (thuế thu nhập, thuế giá trị gia tăng...), tránh phải đóng góp bảo hiểm xã hội, tránh phải đóng góp bảo hiểm xã hội, tránh phải đáp ứng các chuẩn mực xã hội (mức lương tối thiểu, số giờ làm việc tối đa, điều kiện về sức khỏe...) và tránh phải đáp ứng các thủ tục pháp lý hành chính như việc thực hiện báo cáo tài chính, báo cáo thống kê.

Khu vực kinh tế bất hợp pháp là khu vực bao gồm các cơ sở có hoạt động kinh tế bị pháp luật cấm; các cơ sở có hoạt động kinh tế

không bị pháp luật cấm nhưng hoạt động trái phép, hoặc chưa được cấp phép hoạt động.

Khu vực kinh tế ngầm là khu vực bao gồm các cơ sở hoạt động kinh tế hợp pháp nhưng bị giấu diếm một cách có chủ ý nhằm tránh phải nộp thuế (thuế thu nhập, thuế giá trị gia tăng...), tránh phải đóng góp bảo hiểm xã hội, tránh phải đáp ứng các chuẩn mực xã hội (mức lương tối thiểu, số giờ làm việc tối đa, điều kiện về sức khỏe,...) và tránh phải đáp ứng các thủ tục pháp lý hành chính như việc thực hiện báo cáo tài chính, báo cáo thống kê.

Ước tính khu vực kinh tế bất hợp pháp, kinh tế ngầm dựa vào phương pháp cân bằng luồng sản phẩm là lựa chọn khả thi, phù hợp về phương pháp luận trong thống kê tài khoản quốc gia mà Việt Nam đang áp dụng đồng thời khả thi về nguồn thông tin sẵn có.

➤➤➤ NGHIÊN CỨU • TRAO ĐỔI

Đây cũng là phương pháp được nhiều quốc gia trên thế giới đang thực hiện và được Cơ quan Thống kê Châu Âu khuyến nghị trong “Sổ tay biên soạn thống kê hoạt động kinh tế bất hợp pháp trong hệ thống tài khoản quốc gia và cân cân thanh toán” phát hành năm 2018.

Thực trạng nguồn thông tin của Việt Nam có thể đáp ứng được đo lường khu vực bất hợp pháp và ngầm theo phương pháp cân bằng luồng sản phẩm. Theo đó, để tính toán các chỉ tiêu sản xuất trong nước, tiêu dùng trung gian, tiêu dùng cuối cùng của hộ gia đình và xuất khẩu, nhập khẩu chính thức có thể dựa vào các nguồn thông tin như Niên giám thống kê, điều tra mức sống hộ dân cư, số liệu thống kê xuất nhập khẩu, điều tra chi số giá tiêu dùng chi tiết theo sản phẩm và dịch vụ.

Ước tính sản lượng, giá trị bất hợp pháp, ngầm của một sản phẩm hoặc dịch vụ gặp một số khó khăn như quy trình từ sản xuất đến tiêu dùng của một số sản phẩm đôi khi sẽ phức tạp hơn không giả định (ví dụ: sản xuất xăng dầu, gỗ...). Một số sản phẩm có tỷ lệ tiêu dùng cuối cùng của hộ gia đình lớn sẽ dễ ước tính hơn sản phẩm có tỷ lệ tiêu dùng trung gian và tiêu dùng cuối cùng của hộ gia đình lớn do quy trình sản xuất của sản phẩm sẽ phức tạp hơn, khó ước tính hơn.

Ngoài ra, ước tính chỉ tiêu thay đổi hàng tồn kho trong kỳ, đặc biệt là tồn kho trong hoạt động thương mại bán buôn, bán lẻ nếu không chính xác sẽ ảnh hưởng tới kết quả cân đối nguồn và sử dụng. Một số sản phẩm như máy móc thiết bị, hàng điện tử, máy tính, linh kiện cần phải được ước tính giá trị tích lũy tài sản cố định sát thực theo giá thị trường.

Để ước tính sát thực hơn về sản lượng, giá trị bất hợp pháp, ngầm của sản phẩm, có

thể sử dụng biên độ dao động về độ tin cậy thống kê 5%-10% để giả định về sai số, về tính trùng hoặc tính thiếu giữa các chỉ tiêu tiêu dùng trung gian, tiêu dùng cuối cùng, thay đổi hàng tồn kho...

Phương pháp cân bằng luồng sản phẩm mới cho phép đo lường được các chỉ tiêu phản ánh hoạt động sản xuất, tiêu dùng, tích lũy, xuất khẩu và nhập khẩu. Nghiên cứu tiếp theo có thể thử nghiệm, chẳng hạn, tính toán giá trị tăng thêm tạo ra của hoạt động nhập khẩu bất hợp pháp ngầm và tiêu dùng tại Việt Nam với giả định rằng sản lượng đi vào chuỗi phân phối hợp pháp (ví dụ bán lẻ hoặc bán trong các khách sạn và nhà hàng) không đáng kể, đồng thời không có sự khác biệt về giá giữa các sản phẩm thuốc lá giả mạo và sản phẩm thật. Theo đó, có thể ước tính doanh thu từ hoạt động bán lẻ thuốc lá nhập khẩu bất hợp pháp, ngầm cho các hộ gia đình tiêu dùng cuối cùng. Phí thương mại của người bán lẻ là phần chênh lệch giữa doanh thu bán hàng và giá trị nhập khẩu thuốc lá bất hợp pháp, ngầm vào Việt Nam. Cuối cùng, sau khi trừ đi phần giá trị chi phí trung gian bao gồm phí vận chuyển và phí kho bãi, lưu trữ để nhập khẩu, có thể tính toán được giá trị tăng thêm tạo ra của cơ sở có hoạt động nhập khẩu bất hợp pháp, ngầm và bán cho hộ gia đình tiêu dùng cuối cùng.

Tài liệu tham khảo

1. Eurostat (2018): Handbook on the compilation of statistics on illegal economic activities in national accounts and balance of payments;
2. OECD (2002): Measuring the Non-Observed Economy: A Handbook;
3. UNSD (1993): System of national accounts - SNA 1993.
4. UNSD (2008): System of national accounts - SNA 2008.